

BOSSIES AN DE DIEK

HERSTEL VAN HET GROENE KARAKTER VAN STAPHORST-ROUVEEN

Inhoud

Voorwoord	3
1. Inleiding	5
2. Historische kenmerken	7
3. Veranderingen op de erven	10
4. Herstel van het groene karakter	12
5. Werkwijze	18
6. Inspiratie	21
Nawoord	23

Voorwoord

Graag voldoe ik aan het verzoek om deze vernieuwde uitgave van een voorwoord te voorzien. Ik wil en kan dit voorwoord kort houden, want goede wijn behoeft geen krans! Het project 'Bosjes an de Diek' is 25 jaar geleden voor het eerst opgestart. Dat het gedachtegoed nu nog volop leeft, is een felicitatie waard en verdient grote waardering.

In 1985 en de jaren daarna hebben de gemeente Staphorst en landschapsarchitecte Greet Bierema, destijds werkzaam bij het Oversticht, samen met de bewoners tuinplannen opgesteld en uitgevoerd. Vele tuintjes, met de karakteristieke (fruit)bomen en groene hagen, zijn toen in oude glorie hersteld.

In 2004 beleefde het project een doorstart. Op dezelfde wijze als voorheen zijn tuinplannen opgesteld. Passend bij de Staphorster arbeidsmentaliteit heeft de gemeente plantmateriaal geleverd, terwijl de eigenaren het plantwerk zelf uitvoerden. De belangstelling was opnieuw groot. Er was een duidelijke interesse voor herinrichting van het typische Staphorster boerenerf langs het boerderijenlint 'de Streek'. Het project inspireert ook nu nog veel bewoners en beleidsmakers.

Ons prachtige lintdorp Staphorst/Rouveen geniet landelijke bekendheid door zijn unieke bebouwing en landschapsstructuren. En dat laatste komt onder andere tot uitdrukking in de aanwij-

zing van 'de Streek' tot beschermd dorpsgezicht en het Belvédère-beleid. Dat beeld wordt mede bepaald door de soorten van beplanting, de erven en kavelgrenzen. Het groene karakter heeft de laatste jaren meer en meer een impuls gekregen, mede dankzij dit project.

Het behoud van de unieke erven in de gemeente Staphorst leeft sterk onder de bevolking. Het vroeger gebruikte en aanwezige plantmateriaal is niet ouderwets, maar juist weer modern! Het resultaat mag worden gezien! Met behulp van onder andere dit project kunnen we er voor zorgen dat het historisch verleden van onze streek een blijvend visitekaartje is. We hebben als bewoners en overheid onze taak als rentmeesters van de Schepping ook voor dit beleidsveld uit te voeren, voor een behoud voor onze kinderen en kleinkinderen.

Met de kennis die is opgedaan over het Staphorster boerenerf in het bijzonder langs de unieke 'Streek', is dit boekje een waardevol naslagwerk en ook zeker een bron van informatie én inspiratie. Ik nodig u uit voor een bezoek aan onze prachtige, nog steeds groener wordende Streek.

K. Brand
Wethouder gemeente Staphorst, 2011

1. Inleiding

Het lintdorp Staphorst-Rouveen geniet landelijke bekendheid door zijn unieke bebouwing en landschapsstructuur. Dit laatste komt onder andere tot uitdrukking in de aanwezigheid van maar liefst 577 monumenten en 695 beeldbepalende panden en de aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht in 1988. Dat er nog zoveel waardevolle historische bebouwing bewaard is gebleven, is voor een groot deel een gevolg van de inspanning van de bewoners die terecht grote waarde hechten aan het bijzondere karakter van hun dorp. Tot nu toe heeft het behoud van die bijzondere kwaliteit voornamelijk gestalte gekregen in het restauratieprogramma voor de bebouwing. Daken worden weer met riet gedekt, deuren worden wederom groen geverfd en grote ruiten worden weer door kleine vervangen. Ook door middel van welstandsadvisering wordt ervoor gezorgd dat verbouw- en nieuwbouwplannen het bestaande bebouwingspatroon niet verstoren. Het beeld van Staphorst-Rouveen wordt echter niet alleen bepaald door de gebouwen, maar ook door de beplanting van erven en kavelgrenzen. Juist wat dat laatste betreft, is er in de loop der jaren veel veranderd. Als gevolg van veranderingen in het gebruik van erven zijn veel oorspronkelijke beplantingen zoals fruitbomen en hagen geroid. Er kwam meestal niets voor in de plaats. Daardoor dreigde het zo kenmerkende groene besloten karakter van het lintdorp aangetast te worden. Het gevaar was dan ook groot dat, ondanks de grote aandacht voor het behoud van de karakteristieke bebouwing, het dorpsbeeld toch aanzienlijk zou veranderen.

Oorspronkelijk dorpsbeeld groen karakter

Om die reden heeft Het Oversticht in 1985 meegewerkt aan het initiatief van wethouder H. Wassebalie van de gemeente Staphorst om daar wat aan te doen. Het boekje uit 1985 geeft een beknopt verslag van een project van de gemeente Staphorst om met behulp van Het Oversticht en in samenwerking met de bewoners de beplanting van hun erven te verbeteren. In 2004 heeft de gemeente Staphorst het initiatief genomen om op basis van het gedachtegoed van toen een groene impuls aan de Streek te geven en een subsidiemogelijkheid open te

stellen. Tot 2009 is dit in samenwerking met de Dienst Landelijk Gebied uitgevoerd. Nadien heeft de gemeente de subsidie zelfstandig voortgezet en deze is in 2011 voor het achtste jaar beschikbaar. Om het gedachtegoed in de toekomst ook veilig te stellen is de wens ontstaan om het boekje van 1985 aan te vullen en te herzien en dit opnieuw uit te geven. In 2009 hebben hierover de eerste contacten tussen Het Oversticht en de gemeente Staphorst plaatsgevonden en met succes.

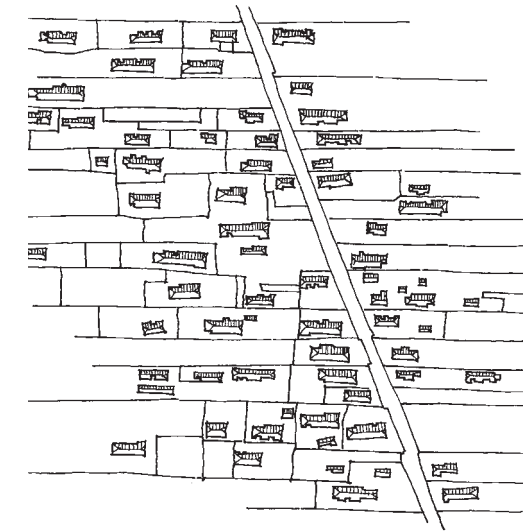
2. Historische kenmerken

De lintdorpen Staphorst en Rouveen hebben vanouds een aantal bijzondere visueel ruimtelijke kenmerken zoals:

- de zeer smalle verkaveling van de erven en de Oude Rijksweg en de Gemeenteweg die daar dwars overheen zijn gelegd

- de boerderijen die vlak naast en achter elkaar liggen, volgen de richting van de verkaveling en niet die van de weg
- de groepering van een aantal erven in een buurtschap met een gemeenschappelijke toegang

- de kleine gebouwtjes op het voorerf zoals bakhuis, kippenhok en het melkrek tegen de gevel
- een bescheiden siertuin in combinatie met een nutstuin op het voorerf

Vele boerderijen op de zeer smalle verkaveling. Dwars over deze verkaveling liggen de Oude Rijksweg en de Gemeenteweg.

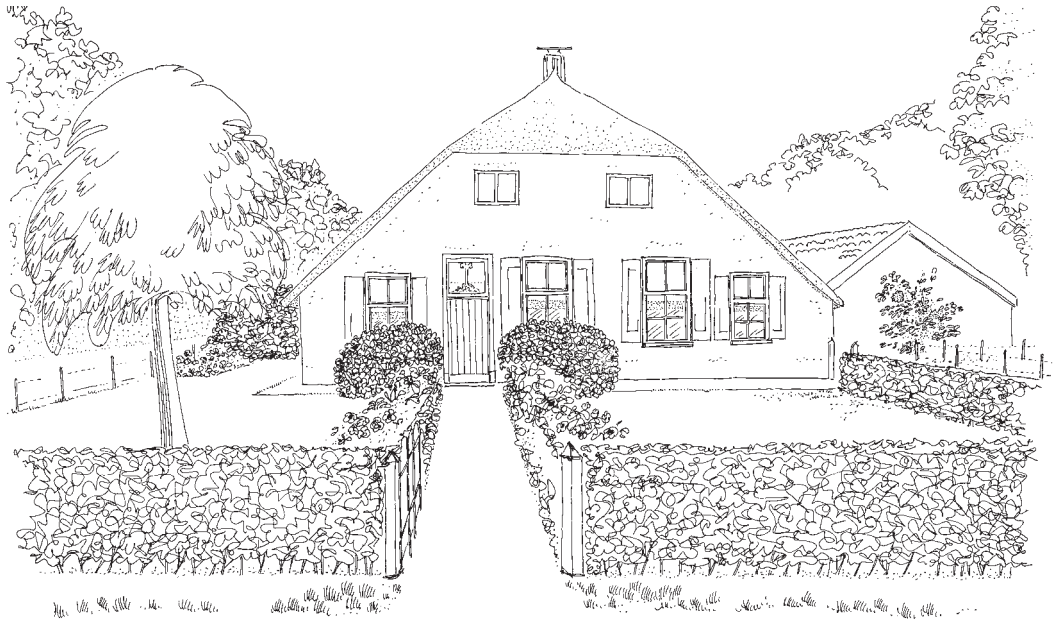

Het groene besloten karakter.

- de felgekleurde hekjes, hekwerken en weidehekken
- de hoog opgaande beplanting langs de kavelgrenzen (elzensingels)
- de strak geschoren hagen (veelal in combinatie met hekwerken) evenwijdig aan de Oude Rijksweg en de Gemeenteweg
- de hoog opgegroeide fruitbomen in de voortuin
- de belangrijke betekenis van de voordeur voor de inrichting van het erf: omdat de deur niet in het midden van de voorgevel is geplaatst, is de voortuin asymmetrisch ingedeeld
- het groene karakter van de voorerven: verschillen in hoogte van beplanting tussen de hoge bomen, middelhoge bomen, de struiken, hagen, hekjes en hekwerken en de vaste planten en eenjarigen.

Al deze kenmerken samen vormen het zo waardevolle dorpsgezicht.

Bomen, struiken, een haag en kruiden gegroepeerd in een asymmetrisch ingedeelde voortuin.

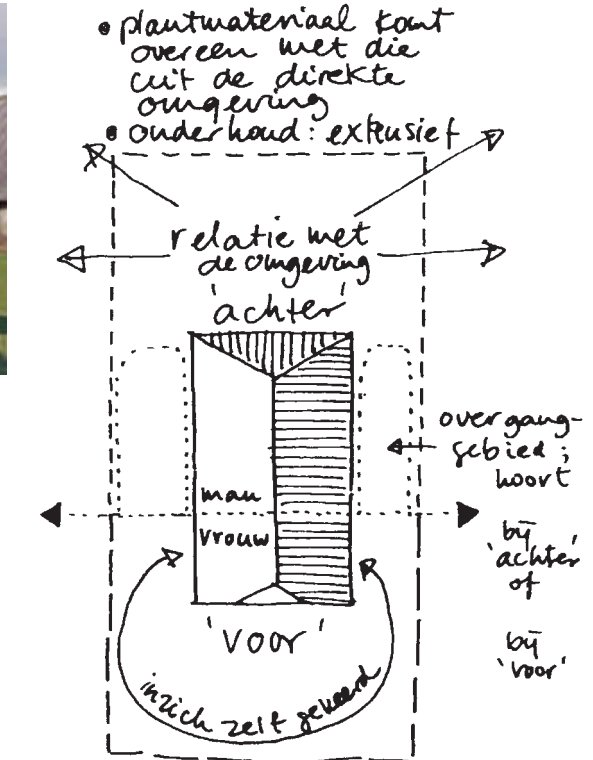
Kleine bijgebouwtjes op het voorerf

Een eenvoudige siertuin in combinatie met een nutstuin (moestuon en fruitbomen) en een lange waslijn

Hagen en hekwerken volgen de asymmetrische indeling

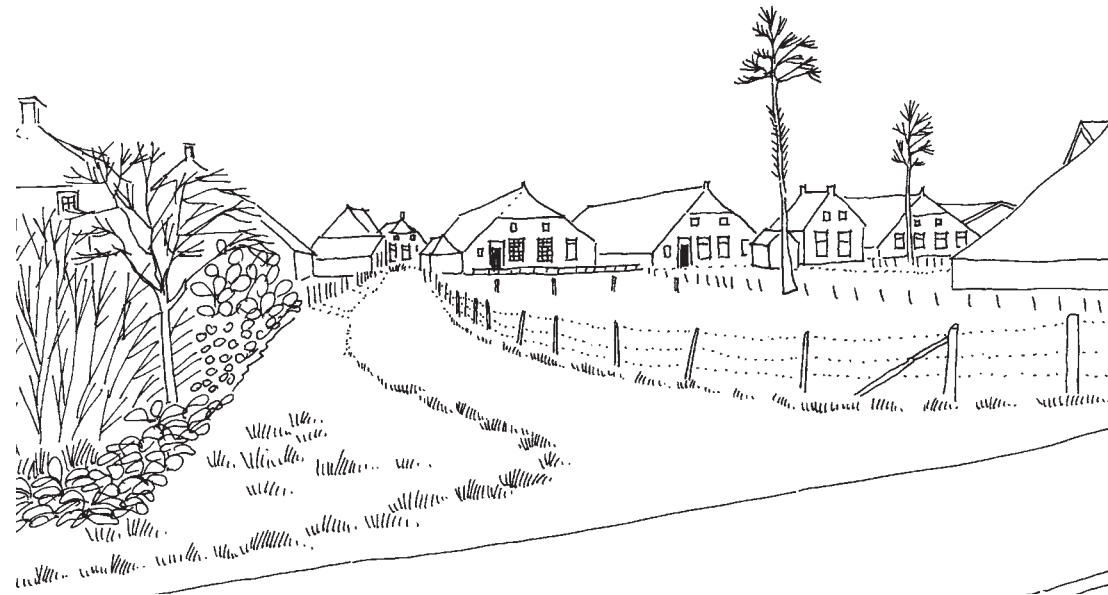
- moestuin en boomgaard
- Siertuin en park bomen
- onderhoud: intensief
- show motief

'Voor' (sier) en 'achter' (nuts): algemeen principe bij inrichting van het boererf

3. Veranderingen op de erven

De keuze van de beplanting en de inrichting van het erf was vroeger veel meer dan nu afgestemd op het gebruik. Erfscheiding, bleekveld, moestuin en boomgaard bepaalden het beeld. Dat is veranderd. De bleek is niet meer in gebruik, kippenhokken zijn verwijderd, lange waslijnen zijn verdwenen, de moestuin is vaak verdwenen of verplaatst naar de zijtuin en op veel erven is het pad naar de voordeur verwijderd. Voortuinen worden symmetrisch ingericht met buxus en plantvakken, of met éénjarige en vaste planten rond een grasperkje. De fruitbomen ontnemen de woning te veel zonlicht, laten in de herfst hun bladeren vallen op het gazon, zijn wortelconcurrerend en laten van de opnieuw opgeknapte voorgevels onvoldoende zien. Wanneer ze ook geen vruchten meer dragen worden de bomen veelal gekapt. Hagen en hekwerken zijn niet meer nodig om het vee te weren.

Doordat op veel plaatsen de traditionele elementen grotendeels zijn verdwenen, vervagen de karakteristieken. Een belangrijk element van het oorspronkelijke dorpsbeeld is aangetast. Dit is jammer. De beplanting zorgde immers voor de samenhang tussen bebouwing en omringend landschap.

Open en kaal

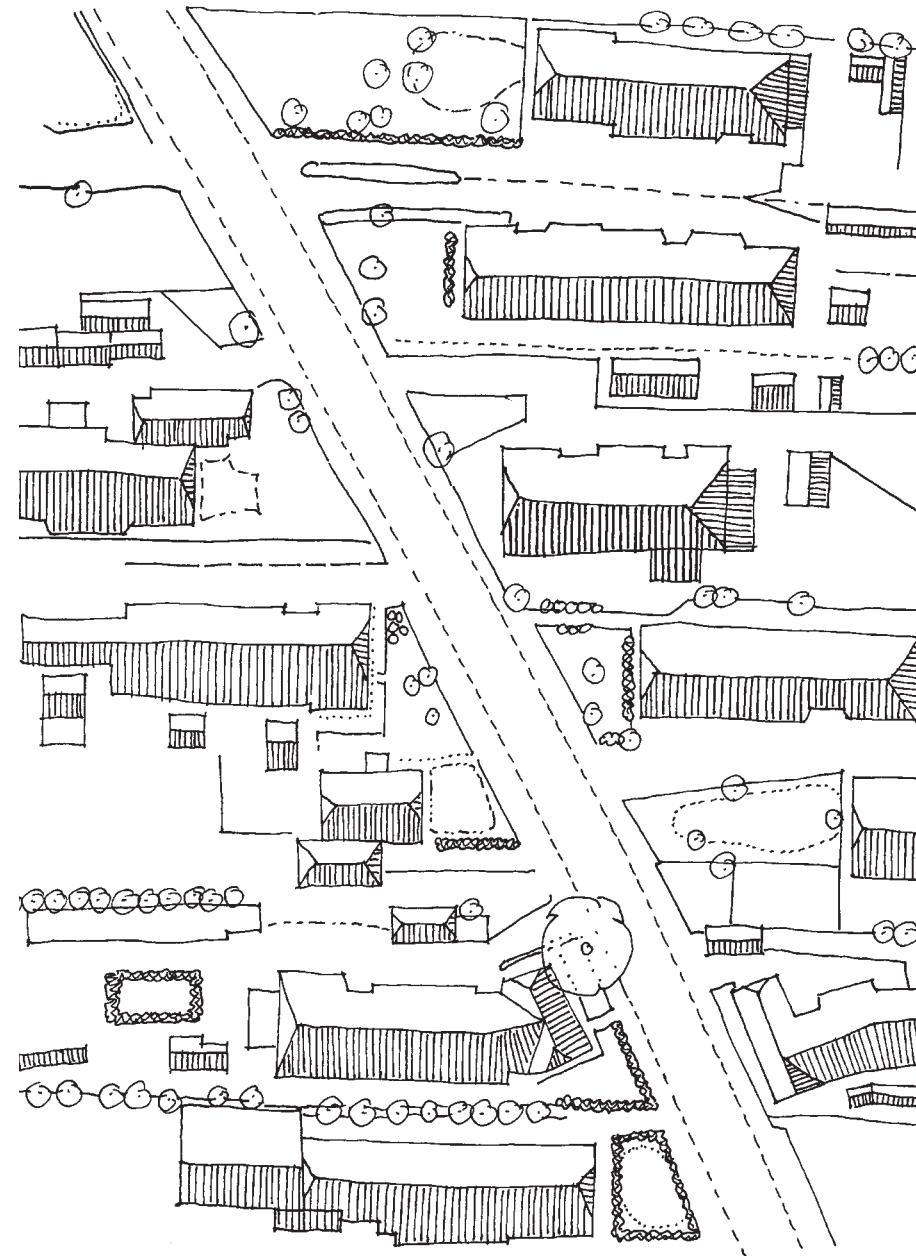
Ook andere ontwikkelingen brengen veranderingen met zich mee in de erfinrichting. Denk bijvoorbeeld aan ontwikkelingen als de verdichting van het lint, herbestemming van voormalige agrarische gebouwen (de verandering van werk-erf naar woonerf) en de vervanging van boerderijen door nieuwe woningen. Dit komt de erfinrichting niet altijd ten goede. De stal wordt omgebouwd tot woning en er komen sierelementen op het achtererf waardoor het verschil in 'voor' en 'achter' vervaagt. De erfinrichting rond de nieuwe woning krijgt aansluiting met de nieuwe woning, maar niet met de karakteristieken van de omgeving. Nieuwe ontwikkelingen op erven vormen juist een aanleiding om de karakteristieken te herstellen of te versterken. Erven kunnen eigentijds worden ingericht en toch bijdragen aan de traditionele karakteristieken.

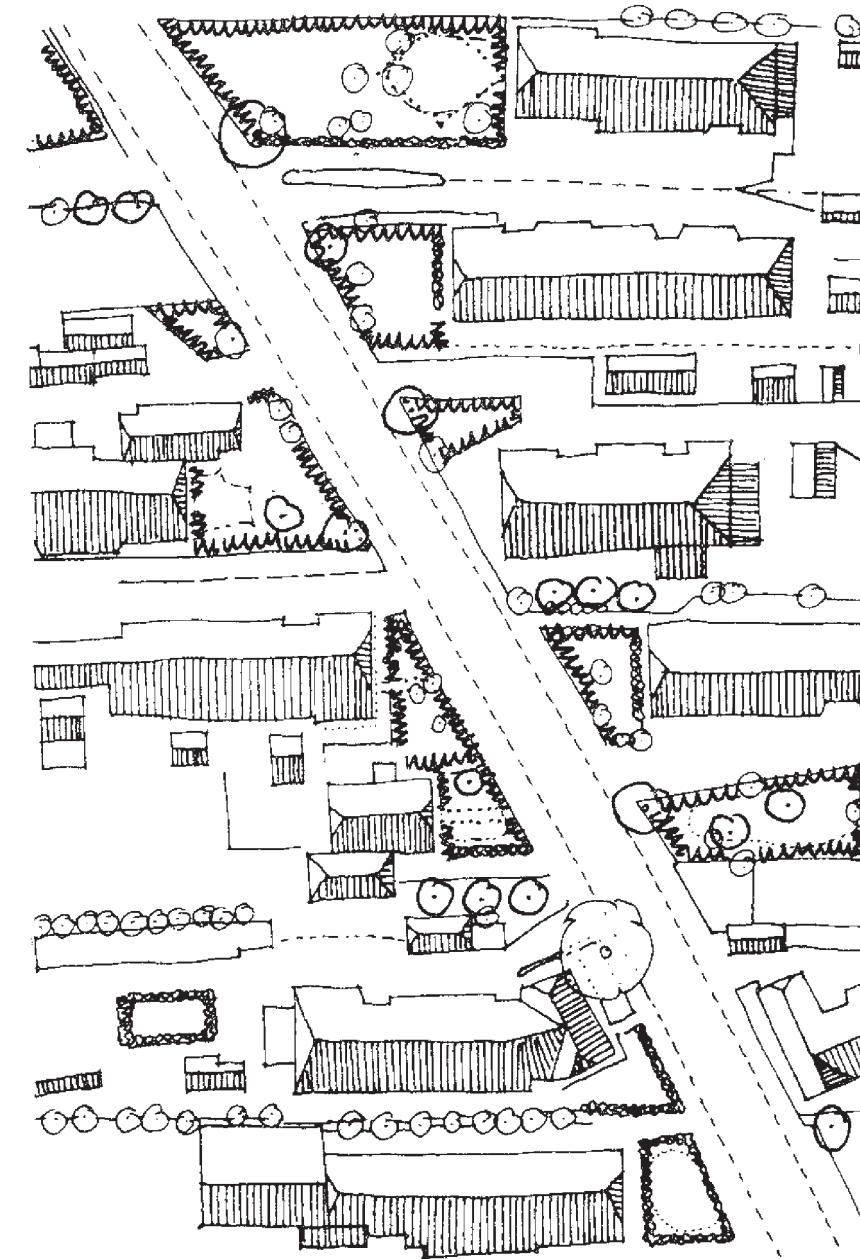
Erven krijgen een meer open karakter: (fruit)bomen, hagen, hekwerken en pad naar voordeur verdwijnen

4. Herstel van het groene karakter

Herstel van het karakteristieke beeld kan de kwaliteit van het dorpsgezicht verbeteren. De vraag is echter hoe dat het beste kan gebeuren. Immers, plannen voor herstel van de beplanting hebben de meeste kans van slagen als ze aansluiten bij het veranderde gebruik van erven en de instemming van bewoners hebben. Om die reden en omdat geen enkel erf gelijk is, is gekozen voor een individuele benadering. Voor elk erf wordt in samenwerking met de bewoners een plan gemaakt waarbij zowel met de individuele wensen als met de kenmerkende beplanting in Staphorst-Rouveen rekening wordt gehouden. Als hoofdzaak wordt het terugbrengen van beplanting gezien die door omvang en vorm het zo kenmerkende ruimtelijke patroon versterkt. Van minder belang is de soort beplanting en de wijze waarop het erf voor gebruik wordt ingericht. De soortkeuze van hagen bijvoorbeeld kan variëren tussen haagbeuk, beuk, buxus (palm), hulst, liguster en veldesdoorn. Bij het inrichten van het erf rond een nieuwe woning zorgt de aanplant van bomen, zoals (solitaire) (fruit)bomen op het voorerf en singels op de kavelgrens voor een groen karakter. Bomen zijn in alle jaargetijden prachtig om te zien, ze geven het erf en de boerderij meer aanzien. Bijvoorbeeld een rij bomen op de kavelgrens, een mooie solitaire boom bij de inrit of de voorgevel, of enkele fruitbomen (als boomgaard of solitair). Denk wel goed na over de juiste plek, de bomen worden hoogstwaarschijnlijk ouder dan u.

Bestaande situatie

Versterking van het kenmerkende ruimtelijke patroon

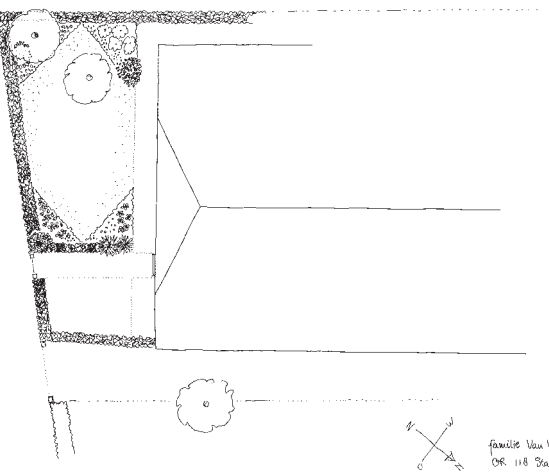
Bij het wonen op het achtererf (herbestemming van de stal) is het belangrijk om de inrichting sober en doelmatig te houden en vooral ook groen. Hagen kunnen als 'schuttingen' dienen voor privacy, bomen kunnen het gevoel van privacy versterken, gras in plaats van verharding, zorgt voor een geleidelijke overgang naar het landschap.

Streekeigen soorten van beplanting zijn bijvoorbeeld:

- Bomen: eik, els, es, kastanje, tamme kastanje, beuk, lijsterbes, walnoot/okkernoot, berk.
- Fruitbomen: appel, kers, pruim, peer, moerbeï, mispel, kweepeer.
- Hagen: haagbeuk, beuk, hulst, liguster, veldesdoorn, meidoorn en buxus,
- Struiken/bosplantsoen: krent, hazelaar, hulst, gelderse roos, vuilboom, kruisbes, rode bes, zwarte bes, witte bes, sering, els, es, lijsterbes, veldesdoorn, beuk, haagbeuk, meidoorn, vlier.

Bij de advisering wordt rekening gehouden met de Staphorster en Rouveense karakteristieken zoals:

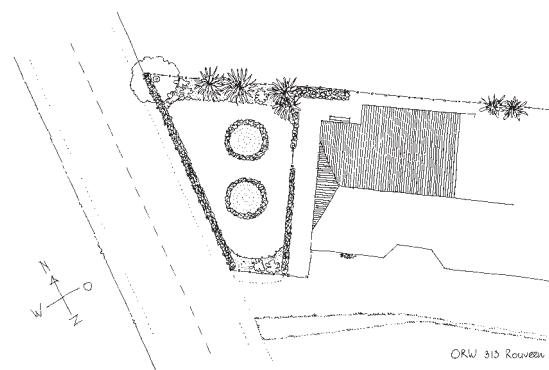
- perceelsgrensbeplanting, bestaande uit hoge bomen, evenwijdig aan de perceelsrichting
- hagen, hekjes en hekwerken in de voortuin; een smeedijzeren of houten hekje in felle kleuren geverfd
- hekwerken rond de veeweitjes
- toegangshek (erf) en weidehek
- accentuering van de voordeur; een pad van de weg naar de voordeur, een asymmetrisch voorerf
- een pad rond het gebouw

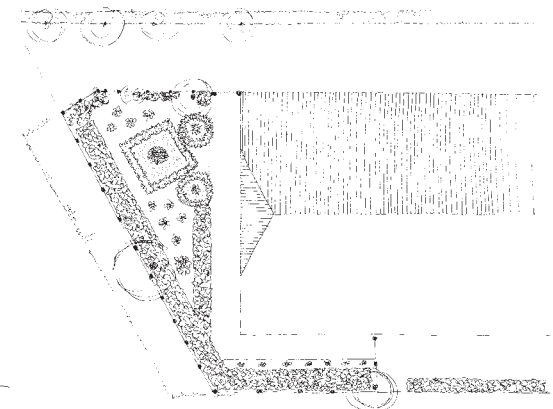
- enkele middelhoge bomen in de zij- of voortuin
- de moestuin in de zij- of voortuin
- incidenteel een grote boom in de voortuin. Deze geeft allure aan de Oude Rijksweg en Gemeenteweg.

Nieuwe gebruikseisen van de bewoners voor het gebruik van de ruimte rondom de gebouwen zijn onder andere:

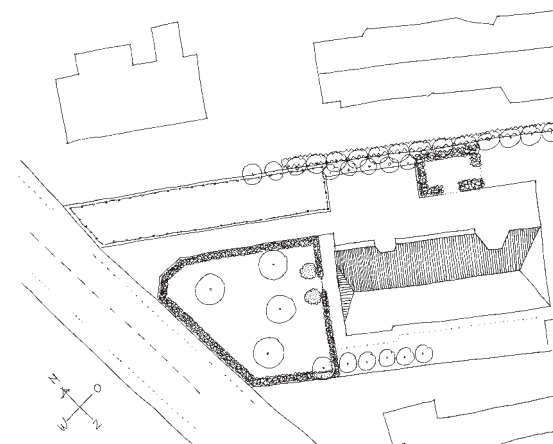
- parkeren van auto's op het erf (na splitsing van de boerderij wonen er twee gezinnen)
- in de zon kunnen zitten of spelen
- afschermen van privéruimten
- afschermen van nieuwe bedrijfsgebouwen en voederopslag.

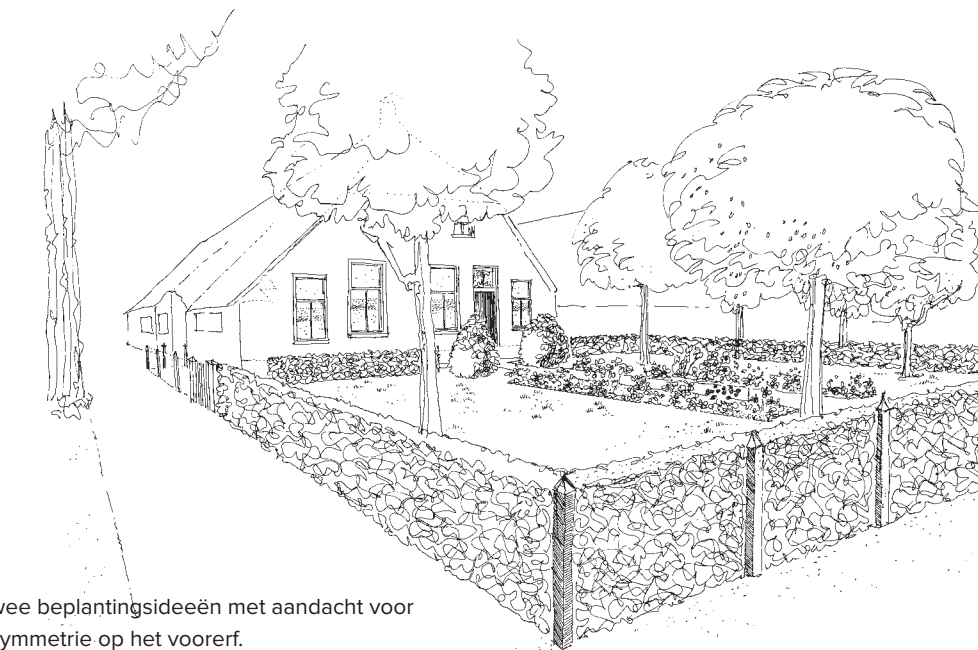
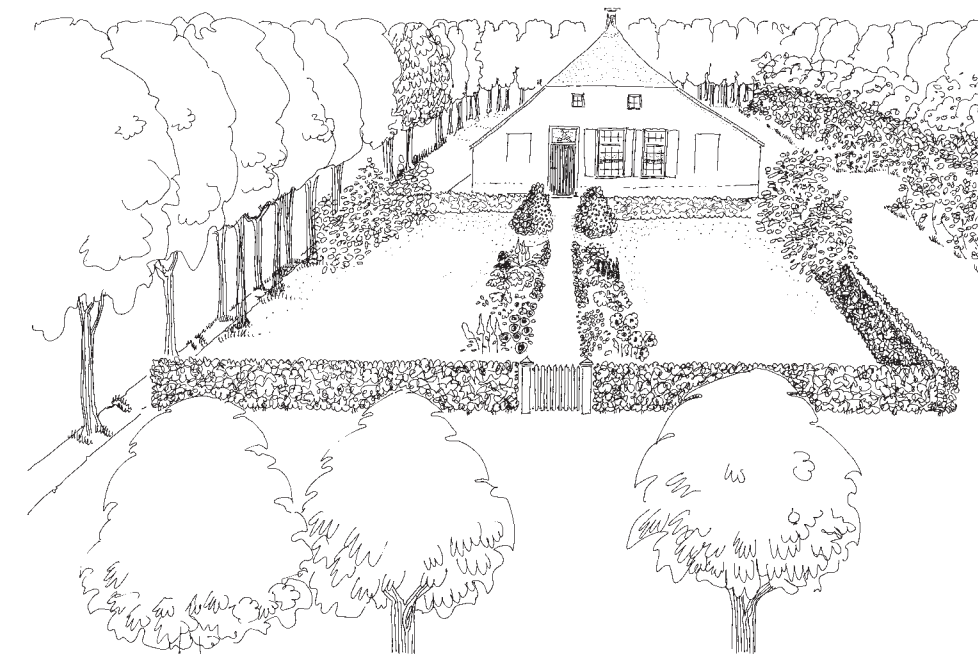
Voor het parkeren van auto's is een eenvoudige erfverharding aan de zijkant van het gebouw goed in te passen. Om beschut in de zon kunnen spelen, kunnen hagen aangeplant worden en het afschermen van bedrijfsactiviteiten geeft aanleiding tot het planten van een gesloten beplanting van struiken en bomen op de perceelsscheiding evenwijdig aan de kavelrichting. De nieuwe wensen blijken meestal zonder veel moeite in het karakteristieke patroon van de beplantings- hoofdstructuur in te passen.

Drie verschillende inrichtingen van voortuinen, de een wat drukker dan de ander, maar alle groen.

Nieuwe gebruikseisen in het karakteristieke beplantingspatroon ingepast.

Twee beplantingsideeën met aandacht voor asymmetrie op het voorerf.

Van alle elementen op de erven in Staphorst en Rouveen zijn de hekjes en hekwerken bijzonder karakteristiek, zelfs uniek. Nergens anders zie je deze fel groene en blauwe hekjes die het beeld langs 'de Diek' bepalen. De hekjes en hekwerken zijn van hout (met gaas), metaal (smeedijzer) of beton (met gaas). Vaak staan ze in combinatie met een haag rond de voortuin of om de fruitgaarde en moestuin. Oorspronkelijk stonden er ook houten toegangshekwerken (bij de ingang van het erf: de steeg) en weidehekken. De kleine meer sierlijke hekjes geven toegang tot het pad naar de voordeur. Nieuwe hekjes, hekwerken en hagen vormen een aanwinst voor het erf en het straatbeeld. Wanneer een haag teveel onderhoud kost, kan een karakteristiek hekwerk een oplossing zijn.

Voorbeelden van herstel van hekwerken, fruitbomen en een melkbussenrek

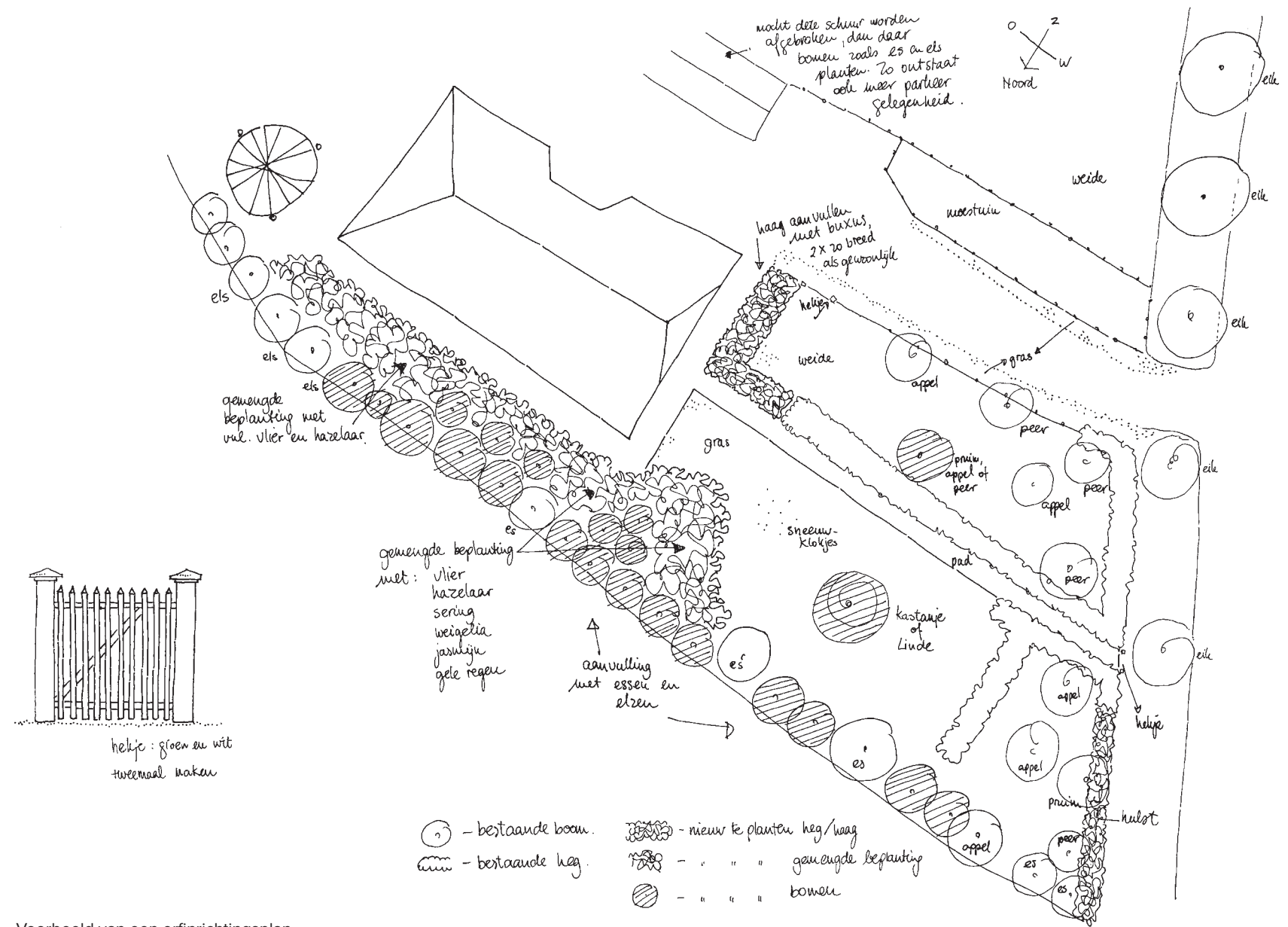
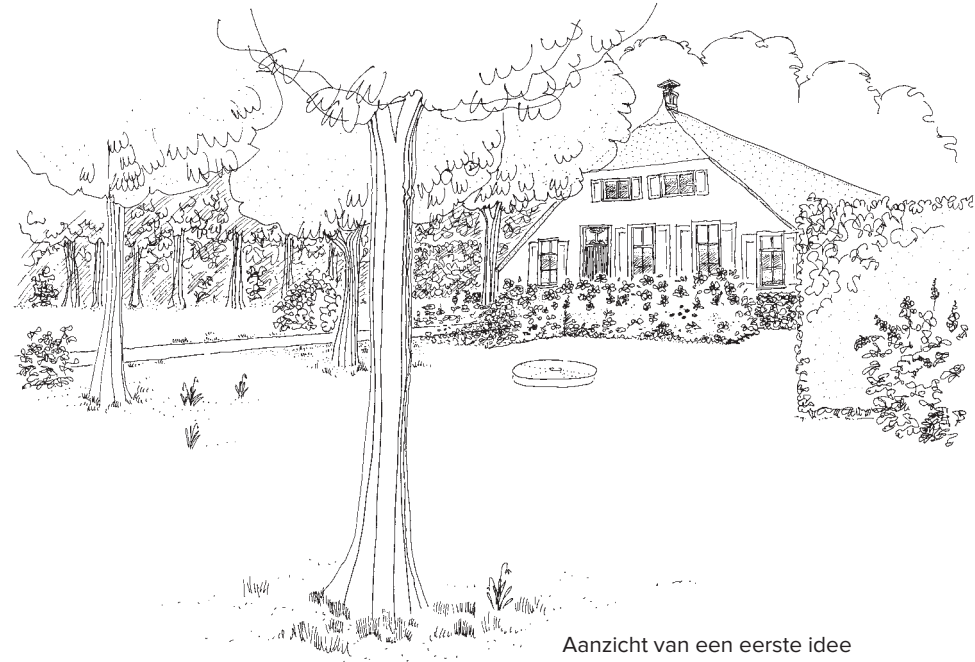
^ Smeedijzeren en houten hekjes in felgroene en blauwe kleuren vormen de toegang tot het voorerf

^ Traditionele en moderne voorbeelden van hekwerken die siertuin, moestuin of erf omheinen

^ Traditionele en moderne voorbeelden van toegangs- en weidehekken

5. Werkwijze

In de huidige subsidiemogelijkheid, die is opgestart in 2004 onder de noemer Bossies an de Diek (als verwijzing naar het project in 1985), maken de bewoners aan de hand van door de gemeente verstrekte informatie een tekening van hun tuin en vullen een bestellijst in. Omdat geen enkel erf gelijk is, is een individuele benadering van belang. De tekening sluit zowel aan bij de individuele wensen als bij de kenmerkende beplanting in Staphorst-Rouveen. De bestellijst kan worden gemaakt aan de hand van de soortenlijst in deze folder. De tekening en bestellijst worden beoordeeld door de groenmedewerkers van de gemeente. Indien noodzakelijk, worden er aanpassingen of wijzigingen voorgesteld van inrichting en of beplanting. Na goedkeuring van de tekening en de ingevulde bestellijst wordt in het najaar de beplanting door de gemeente beschikbaar gesteld. De bewoners moeten de plantwerkzaamheden zelf uitvoeren.

Voorbeeld van een erfinrichtingsplan. Nieuwe aanvullingen zijn gearceerd

6. Inspiratie

Bent u van plan uw erf te ontwikkelen omdat er bijvoorbeeld andere functies komen of omdat u een nieuwe erfinrichting wilt rondom uw nieuwe woning? Voor advies over behoud, herstel, ontwikkeling en subsidies kunt u terecht bij de gemeente Staphorst. Medewerkers kunnen u eventueel doorverwijzen naar Landschap Overijssel, Stichting Monumentenwacht Overijssel en Flevoland (ook als uw boerderij niet over een monumentenstatus beschikt) en de ervenconsulent van Het Oversticht (www.erveninoverijssel.nl).

Voor meer informatie verwijzen wij u naar de volgende publicaties.

- Bierema, G., *Boerenerven van de vier noordelijke provincies*, Zwolle 1994.
- Brand, J.M., *Hoogstamfruitbomen*, Utrecht 1985, een uitgave van Stichting Landschapsbeheer Nederland.
- Centrum voor Landbouw en Milieu, *Natuur op en rond het erf*.
- Engelbrecht, J., *De bloemenhof, aanleg en onderhoud van een nostalgische boerentuin*, Zutphen 1994.
- Gemeente Staphorst, *Folder subsidie gemeente Staphorst*.
- Het Oversticht, *Bossies an de diek, herstel van het groene karakter van Staphorst-Rouveen*, 1985.
- Het Oversticht, *Traditie en vernieuwing*, 2009.
- Het Oversticht, *Kwaliteit van oude en nieuwe bijgebouwen op erven in Overijssel*, 2010.
- Kleijn, K., *Boerenerven in Nederland*, Atrium.
- Staatsbosbeheer, *Erfbeplanting*, Werkgroep Erfbeplanting, 1984.
- Stichting Landschapsbeheer Nederland, *Houtwallen, heggen en singels*, Utrecht 1993.
- Veenstra, A., *Inrichtingsplan 'De Diek', Staphorst; inrichtingsplan voor de Oude Rijksweg/Gemeenteweg*, 2011.
- Voorhorst, *Boerenerven vroeger en nu*, uitgeverij Terra, Warnsveld 1997.

Nawoord

“Wij - Suzan Brand, Jacco Hulst en Bob Boer, medewerkers van de gemeente Staphorst - komen uit de periode van na het project Bossies an de Diek. We kwamen hier werken in 2002 en 1991. Het eerste project Bossies an de Diek liep in 1985. Toen kwam ook de eerste brochure uit. Van oudere collega's hebben we gehoord dat het project destijds erg succesvol was. We zijn blij dat we de brochure, nu geactualiseerd, weer aan de burgers kunnen aanbieden.

Sinds 1985 is er door particulieren en de gemeente enorm veel gerealiseerd op het gebied van erven en tuinen. Zo is er in 2004 op basis van het oude boekje een nieuwe subsidiemogelijkheid opgezet door de gemeente Staphorst voor de erven langs de Oude Rijksweg en de Gemeenteweg (de Streek). Dit is gedaan in samenwerking met de Dienst Landelijk Gebied (ruilverkaveling Rouveen). Sindsdien zijn er ruim 250 subsidieverzoeken behandeld.

Het sterke aan de brochure is dat deze goede, bruikbare handvatten geeft voor (her)inrichting van de erven. Het is een bron van inspiratie. Het maakt de inwoners van de Streek bewust van het unieke karakter van hun directe woonomgeving en maakt mensen enthousiast om werk te maken van hun erf. Goede voorbeelden in de praktijk trekken weer nieuwe mensen aan om ook aan het werk te gaan. Omdat de brochure uit 1985 niet meer beschikbaar is en er in de loop van de tijd ook nieuwe ontwikkelingen waren, is er nu een aangepaste herdruk.

Het verleden heeft de Streek gemaakt tot wat het is. Daarin onderscheidt Staphorst/Rouveen zich van andere plaatsen. Nieuw is dat er steeds meer dubbele bewoning van de boerderijen komt in plaats van de woonwerkfunctie van oudsher. Boerderijen worden als het ware twee-onder-één-kapwoningen. De uitdaging hierbij is: hoe richt je de woning en het erf zo in, dat de nieuwe functies en het oorspronkelijke karakteristieke beeld elkaar versterken? Binding met het verleden bepaalt mede de identiteit van de omgeving en daarmee ook van haar inwoners. Een kwalitatief hoogwaardige omgeving geeft uiteindelijk ook meer woongenot.

Deze uitgave onderstreept het unieke van de Streek en het belang om het in stand te houden en te ontwikkelen. Het legt een bijzondere situatie en een stukje gedachtegoed voor de toekomst vast. Hopelijk wordt dit een basis voor heel veel erfplannen langs de Streek. Natuurlijk is dit een periode waarin iedereen, ook wij, moeten bezuinigen. Maar de Streek is uniek voor Nederland en misschien zelfs wel wereldwijd bekeken. Ook in moeilijke tijden als deze blijft het belangrijk erin te investeren.”

Suzan Brand, Jacco Hulst en Bob Boer,
beleidsmedewerkers gemeente Staphorst

Colofon

Uitgave:
Het Oversticht (Ingrid Nij-Bijvank en Linda de Haan)

Eindredactie:
Het Oversticht (Petra Versluis)

Foto's en tekeningen:
gemeente Staphorst en Het Oversticht

Vormgeving:
Dharuba-vormgeving

Druk:
Schuttersmagazijn

gemeente **Staphorst**

H E T O V E R S T I C H T

